

Inovace pregraduálního a koncepce postgraduálního studia psychologie pro učitele na PF JU v Českých Budějovicích

Olga Jílková, Marie Vondrysová

K myšlence zabývat se vytvořením projektu postgraduálního psychologického studia pro učitele jsme byli motivováni zájmem učitelů o další vzdělávání v psychologických disciplínách. Z neformálních diskusí s učiteli, zejména našimi bývalými absolventy, vyplynulo několik základních poznatků:

- v průběhu pregraduálního studia nejsou studenti dostatečně motivováni ke snaze osvojit si dlouhodobě psychologické vědomosti a porozumět jim. Za prioritní považují obor, který studují, a význam studia psychologie doceňují až v praxi,
- úroveň výuky psychologie před listopadem 1989 byla často závislá na osobní odvaze vyučujících a tudíž mnohdy jednostranná a některá témata nebyla přednášena vůbec,
- vzhledem k tomu, že u učitelské populace není dostatečně uspokojována potřeba sociálního ocenění a finančního ohodnocení, projevuje se u některých výrazněji potřeba dalšího osobního a profesního rozvoje,
- v souvislosti se společenskými změnami se objevují nové pedagogicko-psychologické problémy (citová deprivace, nízká výkonová motivace, ztráta identity, drogové závislosti, narůstající agresivitu a násilí, změny hodnotového systému, devastace jazykové kultury, trauma vyplývající ze zpochybnění základních vazeb apod.), pro jejichž řešení nejsou učitelé dostatečně připraveni.

Naším cílem bylo vytvořit takovou koncepci postgraduálního studia, která by plně uspokojovala zájmy učitelů a přispěla by k překonání tradičních forem a metod vyučování, byla by výzvou učitelské profesi vychovávat z dítěte osobnost a „pomoci mu najít jistotu, že v tomto světě se cítí doma“ (prof. Helus).

Náš projekt vychází z výzkumu, který jsme provedli v září a říjnu v r. 1997.

Cíl výzkumu

Na základě osobních rozhovorů s učiteli a řediteli škol jsme sestavili témata, která by mohla tvořit obsahovou základnu postgraduálního studia. Výzkum

měl ověřit postoje učitelské populace k uvedeným tématům a určit jejich preference.

Hypotézy

1. Navržené tématické okruhy budou přijaty většinou zkoumaného vzorku učitelů jako potřebná součást rozvoje jejich profesní kvalifikace.
2. Preference témat bude závislá na demografických charakteristikách respondentů (věk, počet let praxe, typ školy atd.).

Metody výzkumu

Pro ověření platnosti hypotéz byla zvolena dotazníková metoda. Dotazník, který jsme sestavili, obsahoval tři části:

1. Vybrané demografické údaje
2. Dotazy hodnotící spokojenost s profesí a spokojenost mimo školu
3. Navržené tématické okruhy z psychologie (20 položek).

Výběr témat byl ovlivněn také výsledky výzkumu začínajících učitelů, který byl proveden na PF v r. 1996.

Dvě třetiny okruhů mají charakter informativní (teoretický), jedna třetina prožitkový (tréninky, výcvik dovedností). Míra hodnocení závažnosti tématu byla vyjádřena pětistupňovou posuzovací škálou.

Charakteristika zkoumaného souboru

Výzkum byl anonymní, realizovaný na 28 školách jihočeského regionu.

Ze 450 zaslanych dotazníků jich bylo vráceno 398 vyplněných (tj. 88,44 %).

Podle pohlaví převažují ženy 77,1 %, muži 21,4 %, neuvedeno 1,5 %.

Věk učitelů pokrýval celou časovou osu profesní kariéry: do 30 let 9,3 %, do 40 let 29,1 %, do 50 let 29,9 %, více let 31,7 %, neuvedeno 0 %.

Jejich učitelská praxe se pohybovala na stupních: do 5 let 9,1 %, do 10 let 13,7 %, do 15 let 15,4 %, do 20 let 13,9 %, více let 47,8 %, neuvedeno 0,8 %.

Podle typu školy na 1. stupni působí 36,2 %, na II. stupni pak 36,5 %, na středních školách 27,3 % učitelů, neuvedeno 0,8 %.

Spokojenost s profesí je velká u 25,4 %, průměrná u 79,6 %, nízká u 10,9 % respondentů, neuvedeno 2,4 %.

Osobní spokojenost v životě mimo školu je velká u 25,4 %, průměrná u 71,5 %, nízká u 3,1 % dotazovaných, neuvedeno 2,4 %.

Analýza výsledků současného stavu výzkumného šetření

Prozatím je komplexně zpracována deskriptivní statistická charakteristika získaných dat a jejich korelační analýza. Dosavadní výsledky nám umožňují alespoň částečné ověření vyslovených hypotéz. Jejich úplné ověření

a další specifikace budou možné až po dokončených statistických analýzách (test nezávislosti χ^2). Statistické zpracování získaných údajů provedla doc. Mgr. I. Stuchlíková, CSc., z PF České Budějovice.

Na základě výsledků statistických operací (Deskriptive Statistics) lze dojít k názoru, že většina respondentů považuje uváděné okruhy postgraduálního studia „za potřebnou součást rozvoje jejich profesní kvalifikace“. Pracovní hypotéza 1 byla tedy výzkumem potvrzena.

Největší míra souhlasu s navrženými tématy se projevila u položek:

rozvoj tvořivého myšlení žáků	– 79,8 %
předcházení stresům učitelů i žáků	– 77,2 %
motivace žáků pro školní práci	– 76,2 %
prevence a řešení výchovných problémů (poruchy chování)	– 75,3 %

Tato témata pokládají více jak tři čtvrtiny respondentů za velmi potřebné (tj. hodnotí je 5 nebo 4 body).

Výrazný souhlas se projevils také u položek:

- individuální přístup k žákům nadaným a talentovaným a
- přístup k žákům prospěchově problémovým, kde více jak dvě třetiny respondentů (tj. 69,7 % a 68,4 %) zaškrtnly hodnocení 4 a 5. Za málo potřebné jsou považovány položky poradenství při volbě povolání (25,1 %)
- posuzování významu některých osobnostních charakteristik žáků (23,1 %)
- psychologický význam hodnotové orientace pro utváření osobnosti (19,9 %), kde se přes celkově souhlasné přijetí tématu vyskytuje pětina až čtvrtina hodnocení na stupních 1 a 2 (vůbec ne, málo potřebné)

U zbylých položek zjišťujeme průměrné hodnoty, které se pohybují mezi 3,9 a 3,2, tj. v pásmu mírného nadprůměru dané škály a blíží se neutrálnímu postoj.

Nejžádanějšími tématy jsou tedy:

- rozvoj tvořivého myšlení žáků
- předcházení stresům učitelů i žáků
- motivace žáků pro školní práci
- prevence a řešení výchovných problémů (poruchy chování)

Právě v těchto položkách lze spatřovat důkaz, že učitelská populace reflektuje jednak moderní trendy v pedagogickém procesu, tj. otázky kreativity a motivace ve školní práci, zároveň si uvědomuje ty nejpálčivější problémy existující v současné škole – jak se vyrovnat se stresem žáků i učitelů a jak řešit stále čtenější problémy v chování žáků v životě školním i mimoškolním.

Sympatický je značně převažující zájem učitelů o problematiku individualizace ve vyučovacím procesu, který se projevils tak zřetelně (dvoutřetinovou

většinou) v souhlase s tématy „individuální přístup k žákům nadaným a talentovaným a přístup k žákům prospěchově problémovým“.

Relativně nejmenší souhlas respondentů se projevil v položce – poradenství při volbě povolání, posuzování významu některých osobnostních charakteristik žáků, psychologický význam hodnotové orientace při utváření osobnosti. Zdá se, že se v těchto odpovědích odráží určitý prakticismus části sledované populace, která zřejmě vidí v navržených tématech záležitosti přehléající každodenní práci ve třídě.

Pořadí podle preferencí uvedených témat

1. předcházení stresům učitelů i žáků
2. rozvoj tvořivého myšlení žáků
3. motivace žáků pro školní práci
4. prevence a řešení výchovných problémů (poruchy chování)
5. individuální přístup k žákům nadaným a talentovaným
6. přístup k žákům prospěchově problémovým
7. možnosti prevence zneužití návykových látek
8. řešení specifických poruch učení ve škole
9. efektivní komunikace se žáky a jejich rodiči
10. nácvik asertivity
11. nácvik relaxačních a regeneračních technik
12. práce se žáky různé rozumové úrovně
13. výcvik v komunikačních technikách
14. trénink tvořivosti učitelů
15. sociálně psychologický výcvik pro učitele
16. sebereflexe osobnosti učitele
17. podpora potenciálu žáka
18. psychologický význam hodnotové orientace pro utváření osobnosti
19. poradenství při volbě povolání
20. posuzování některých osobnostních charakteristik žáků

Závěr

Ukončená první část výzkumu potvrdila platnost první hypotézy – učitelé považují nabídnuté tématické okruhy za potřebné pro zvyšování jejich profesní kvalifikace.

Druhá hypotéza – diferenciacie a preference tématických okruhů v závislosti na demografických charakteristikách nebyla v této fázi statistického zpracování dostatečně průkazná. Lze očekávat, že následné statistické operace povedou k dalším postižením vzájemných vztahů sledovaných v hypotéze.

Předkládaná zpráva zahrnuje výsledky jedné fáze projektu. Získané informace můžeme považovat za dostatečně solidní východisko pro koncipování

tématických plánů a otevření postgraduálního psychologického studia pro učitele.

Současně je možné výsledky výzkumu využít i při inovaci pregraduálního studia na PF.